

Микола КРУПАЧ, канд. філол. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-0911-1693

e-mail: mukolakrupach@ukr.net

Львівський національний університет імені Івана Франка,

Львів, Україна

"ВІН, КИМ ЗАЙНЯЛОСЬ І ЗАПАЛАЛО" (ШТРИХИ ДО ГЕНЕЗИ МІЛІТАРНОГО ОБРАЗУ Т. ШЕВЧЕНКА В ІСТОРІОСОФІЧНИХ ВІЗІЯХ Є. МАЛАНЮКА)

Вступ. Євген Маланюк у деяких публікаціях твердив, що "весь запал, всю енергію, все напруження" та навіть "динамізм" національній революції 1917 р., а відповідно й подальшим подіям визвольної боротьби українського народу "був даний" саме Тарасом Шевченком. У сучасній історичній науці таке твердження містить явні ознаки оказіонального. Та якщо уважно простудіювати шевченкіану письменника-воїна, то там знайдемо чимало аргументів, які доволі ґрунтовно мотивують таке авторське переконання.

Метою дослідження є спроба відшукати у творчості Є. Маланюка більш реалістичні пояснення генези мілітарного образу Т. Шевченка.

Методи. Використані засоби біографічного, культурно-історичного, психоаналітичного, порівняльного та герменевтичного методів, а також методів міфопоетичного, мотивного й інтертекстуального аналізів.

Результати. Уперше мілітарний образ Т. Шевченка вдалося виявити в поетичній "Казці" Є. Маланюка, яка була опублікована ще 1916 р. Тож контури мілітарного образу Т. Шевченка у Є. Маланюка сформувалися ще до початку національно-визвольної боротьби українського народу 1917–1921 рр., тобто в юнацькі роки. Далі цей образ наявний не тільки в поетичній, але й прозовій творчості Є. Маланюка. Оскільки частину прози письменника можна вважати літературою факту, то саме в одній із таких публікацій вдалося виявити цілком реалістичні події національної історії, які ще в юнацькі роки наштовхнули Є. Маланюка на візію мілітарного образу Т. Шевченка.

Висновки. Розкрито, що саме вишанування пам'яті Т. Шевченка 1914 р. в Києві, зокрема описане у статті "Чому ми їм не ймемо віри",

стало одним із реалістичних поштовхів для творення мілітарного образу Т. Шевченка, який саме у творчості Є. Маланюка "вічно живий" та періодично "воскресає" з новою силою у критичні періоди національної історії.

Ключові слова: *Т. Шевченко, Є. Маланюк, Київ, мілітарний образ, російська окупація.*

Вступ

У "Репліці" Є. Маланюк згадував, як 1917 р. "прийшла українська революція і заревли українські гармати". Та, на глибоке переконання письменника-воїна, "весь запал, всю енергію, все напруження", врешті, "динамізм" національний "революції був даний" саме Т. Шевченком, а не, скажімо, подіями Першої світової війни, чи Лютневою революцією 1917 р. (зокрема, зреченням російського царя престолу), чи Центральною Радою, чи, наприклад, М. Грушевським, В. Винниченком, С. Петлюрою або ще кимось із політичних діячів. Також Є. Маланюка (як не тільки очевидця, але й учасника описуваних подій) обурювало, що деякі науковці й досі вважали Т. Шевченка "малокультурною і безвольною людиною". Їм Є. Маланюк нагадував, що "ту частину 40-мільйонного народу", яка "хопилася зброї" в 1917 та подальших роках, "повела в бій" саме "волева" та "електризуюча поезія" Т. Шевченка. При цьому Є. Маланюк уточнював, що "повела, дійсно, у всьому, до дрібниць". Адже "навіть ті шлики й оселедці, ті гайдамацькі полки, ті старокозацькі й дещо театральні жести повстанських отаманів і молодих хорунжих, — це все було проявом сугестійної сили Шевченка, втіленої в нестерпних образах Гонти, Гамалії, Палія, Трясила, і саме *не* історичних, а *поетичних*, нестерпних через поезію образах, бо тільки ці образи живуть реальніш за дійсність". Тож, на думку Є. Маланюка, "тільки Шевченків Гонта живий, бо історичний давно вмер" (Маланюк, 1962, с. 79). У сучасній історичній науці таке твердження містить явні ознаки okazіонального. Якщо уважно простудіювати шевченкіану письменника-воїна, то там знайдемо чимало аргументів, які доволі ґрунтовно мотивують таке авторське переконання. Однак

окремого дослідження генези мілітарного образу Т. Шевченка у творчому доробку Є. Маланюка не проводилось.

Метою дослідження є спроба відшукати у творчості Є. Маланюка більш реалістичні пояснення генези мілітарно-провідницького образу Т. Шевченка.

Огляд літератури. З-поміж праць, у яких науковці вже намагалися висвітлити Маланюкову рецепцію образу Т. Шевченка та його творчості, на особливу увагу передусім заслуговують публікації Тараса Салиги "Від «Кобзаря» до нації... (Тарас Шевченко у світогляді Євгена Маланюка)" (Салига, 2004, с. 56–69), Євгена та Оксани Нахліків "Творчість Шевченка в поетичному освоєнні та публіцистично-літературознавчому осмисленні Євгена Маланюка", "Маланюк Євген Філімонович" (поміщена в "Шевченківській енциклопедії") (Нахлік, Є., Нахлік, О., 2009, с. 70–86; 2013, с. 38–44), а також Григорія Грабовича "Шевченко у критиці Євгена Маланюка" (Грабович, 2010, с. 29–34). Окремої уваги заслуговують праці Григорія Клочека, зокрема, "Конгеніальність шевченкіани Євгена Маланюка" (Клочек, 2013, с. 3–9) та "Шевченкіана Євгена Маланюка" (Маланюк, 2024, с. 4–35). Останнє дослідження водночас стало передмовою до "збірника есеїв" Є. Маланюка, упорядкованого Г. Клочеком та названого "Шевченкіана" (Маланюк, 2024). Цікаві спостереження щодо розкриття зазначеної теми наявні й у монографії Петра Іванишина "Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко" (Іванишин, 2008). Також свого часу в "Шевченкознавчих студіях" було опубліковане студентське дослідження "Образ Тараса Шевченка в поезії Є. Маланюка «Шевченко»", де, зокрема, сказано: "Постать Т. Шевченка не має яскраво виражених антропоморфних виявів, бо, вийшовши за рамки цих характеристик, поет є чимось більшим, недосяжним, трансцендентним – «лютий зір прозрілого раба», стихійним – «полум'я», філософсько-категоріальним – «кара», містичним – «вибух крові». Є. Маланюк мислить митця як феномен, як категорію, як імператив, що вивисується над тривіальністю, тяжіє до винятковості, унікальності. Серед усіх вимірів образу письменника, окреслених Є. Маланюком, у його поезії є лише одна антропоморфна характеристика: Т. Шевченко

уособлюється з Гонтою – звияжним гайдамаком, що зофірував своє життя на благо Батьківщини, пішов на акт самопожертви" (Настасієнко, 2013, с. 65).

Виявлені спостереження щодо образу поета можна поширити й на інші поетично-прозові тексти Є. Маланюка, присвячені Т. Шевченкові. Водночас можна додати, що вже в "Казці" – першому відомому на сьогодні творі Є. Маланюка, що був опублікований ще 1916 р., образ Т. Шевченка, як і в сонеті "Шевченко" ("Він, ким зайнялось і запалало"), змальований не тільки у візії "полум'я", але й "грому". Більш детально про творення письменником "вогняно-гromового" абрису Кобзаря доводилося писати у статті "Тарас Шевченко в рецепції Євгена Маланюка (До проблеми генеалогії чудотворного образу поета)". Там також зазначена й ще одна "антропоморфна характеристика" Т. Шевченка: зосібна в "Казці" він уособлений із невмирущим "козаком" (Крупач, 2015).

Методи

У статті використані засоби біографічного, культурно-історичного, психоаналітичного, порівняльного та герменевтичного методів, а також методів міфопоетичного, мотивного й інтертекстуального аналізів.

Результати

На перший погляд, у "Казці" наявні деякі неясності й у трактуванні образу героїчного козака. Так, автор спочатку говорить про неабияку здатність "живучої сили" козака після його смерті, яка має навіть спроможність підняти народ "із темноти", пробудити "із сну", а згодом стверджує, що він сам "сміло гукнув, / Щоби люд весь почув" та "кайдани порвав". Із сказаного можна зробити висновок, що для автора "Казки" і за життя, і після смерті героїчний козак був не тільки винятковою, але й водночас чудодійною (а отже – і казковою) постаттю в українській історії. Утім, якщо проінтерпретувати з позицій християнської філософії чудодійну здатність головного героя "Казки", то можемо навіть говорити про його спроможність оживляти співвітчизників ("народ до життя розбудити") та про духове воскресіння самого козака після фізичної смерті (Гарський, 1916).

Якраз саме Є. Маланюк таким "чудотворним" (здатним "оживляти" та "воскрешати") змальовував образ Т. Шевченка як за його життя, так і після смерті. Наприклад, Є. Маланюк стверджував, що ще за життя Т. Шевченка "намагається оживити гоголівські мертві душі української шляхти і розкрити очі ошуканій кріпацькій масі, себто сполучити й оживити спаралізовані складники нації, вдихнути історичне життя в завмерлий національний організм" (Маланюк, 1962, с. 65).

Водночас Є. Маланюк також постійно наголошував і про чудодійну силу "духа" Т. Шевченка вже після смерті, зокрема в періоди відновлення національно-визвольної боротьби українського народу. Наприклад, у статті "До справжнього Шевченка", як і в "Репліці", Є. Маланюк знову пригадував, як "під звуки національного гимну, що в нім пурпурово яріє історично-шевченківське «покажем, що ми браття козацького роду», йшли від 1917 р. у кривавий бій сотні і тисячі тих, у яких в серці співало полум'я його духа, сотні і тисячі воскресених Шевченком у XX столітті «лицарських синів», «козацьких дітей»" (Маланюк, 1962, с. 67). Таким чином, Є. Маланюк вкотре бачив саме Т. Шевченка в образі духового передвісника та мілітарного проводаря національної революції 1917 р., а також подальших подій збройного протистояння українського народу.

Звичайно, такий чудотворно-мілітарний образ Т. Шевченка передусім можна було б сприймати як метафорично-історіософічну візію Є. Маланюка, можливо, й дещо художньо гіперболізовану. Однак письменник зображав його не тільки в поетичній, але й прозовій творчості, частину якої, між іншим, можна вважати літературою факту. Отож мають існувати й цілком реалістичні події національної історії, які ще в юнацькі роки наштовхнули Є. Маланюка на візію мілітарного образу Т. Шевченка, зокрема, як провідника національно-визвольної боротьби українського народу в XX ст. А коли взяти до уваги, що "Казка" була опублікована ще 1916 р., то можна стверджувати, що контури мілітарного образу Т. Шевченка у Є. Маланюка сформувалися ще до початку національно-визвольної боротьби українського народу 1917–1921 рр.

У статті "Пошуки дотаборових публікацій Євгена Маланюка (1916–1917 та 1920 років)" уже доводилося писати про віднайдені тексти письменника цих періодів (Крупач, 2013), які стали надзвичайно важливою джерельною базою, необхідною для об'єктивного висвітлення військово-культурної діяльності Є. Маланюка напередодні та в період національно-визвольної боротьби українського народу 1917–1921 рр. Вони кардинально змінюють наявні в сучасному маланюкознавстві уявлення не тільки про початок україномовної творчості письменника, але й про витoki його національного та державотворчого світогляду, стають документальними свідченнями, що дозволяють по-новому осмислити наявні на сьогодні розходження в трактуванні деяких фактів біографії Є. Маланюка, тому потребують уважного та всебічного вивчення. Передусім особливу цінність для маланюкознавства має стаття "Чому ми їм не ймемо віри", яка підписана псевдонімом Панас та яка побачила світ уже наприкінці національно-визвольної боротьби Армії УНР на території України. Якраз у ній знаходимо надзвичайно важливі штрихи до генези мілітарного образу Т. Шевченка в історіософічних візіях Є. Маланюка.

Стаття розпочата (як і огляд "Напровесні", що був написаний у 1920–1921 рр.) уявним діалогом між політичними опонентами, зокрема українцями та росіянами. Властиво, явно молодий автор у статті й намагався пояснити, чому українці "не ймуть віри" росіянам. Спочатку він констатував історичний факт трилітнього "катування України всеросійськими більшовиками" вже "після 265 попередніх". Тож, обсервуючи історичне минуле України, автор (як і в "Казці") розпочав відлік переслідувань свого народу від часу Переяславської угоди 1654 р. Вони лише посилились за правління Петра I та безперервно тривали й на час написання статті. Звідтоді "московські уряди" вживали "всіх заходів для знищення українського духу", який росіяни презирливо називали "мазепинством". Для ілюстрації сказаного автор навів низку історичних фактів (часом доволі курйозних, наприклад, як співачка в Києві під час заборони української мови заспівала пісню "Дощик, дощик капає дрібненько..." в перекладі французькою), що засвідчує розгул російського

шовінізму в Україні вже впродовж тривалого часу. Однак, зазначав він, після революції 1905 р. був розпочатий "інтенсивний український рух", спрямований на "розвиток національної справи": утворювалися "просвіти, клуби", інтенсивно працювали друкарні тощо. Зосібна в університетах були організовані "національні гуртки" ("землячества"), які провадили "підготовчу працю на національному полі". Цікаво, що автор статті згадував про функціонування національних "землячеств" не тільки в університетах Києва, Одеси та Харкова, але й Петербурга. А саме Є. Маланюк із 1914 р. якийсь час начебто навчався у тодішній столиці російської імперії. Принаймні того року він там був, пробуючи вступити до політехнічного інституту. Щодо Київського університету, то якраз його автор статті назвав тогочасним "осередком української ідеї", у якому успішно діяв "хор Кошиця", що налічував близько 140 студентів, а також полтавське, подільське, уманське та інші земляцтва, де "виховалось чимало значних діячів українського руху перших часів революції 1917 року". Проте, нарікав далі автор, "як завжди буває в таких випадках, українська організація студентства викликала протилежну організацію «студентів-академістів»", котрі орієнтувалися на украї шовіністичний "союз руського народу" (Панас, 1920, с. 3).

Таким чином, автор у статті змалював політичну картину паралельного існування, так би мовити, двох Києвів – українського та російського, акцентуючи увагу спочатку на їхньому протистоянні в середовищі молоді. Ідейний антагонізм київського студентства найбільш контрастно в дореволюційний час проявлявся саме в ставленні до вшанування пам'яті Т. Шевченка. Яскравим прикладом ідеологічної ворожнечі двох Києвів, яка 1914 р. переросла у фізичні протистояння, якраз і служить уже історичний факт ушанування 100-ліття від дня народження Т. Шевченка. Однак тоді Київ політично розділювався не за формальними ознаками приналежності студентства до конкретної національності, а саме за ідейними переконаннями. Так, у вшануванні 100-літнього ювілею Т. Шевченка особливо активно проявили себе представники кавказьких національностей. Вони глибоко поважали українського поета, котрий в умовах

російського тоталітаризму та мілітарно-загарбницької експансії часів Миколи І відважився стати на їхній захист у поемі "Кавказ". Наприклад, грузин Ілля Барнабашвілі, коли його під час сутичок заарештувала російська поліція, на формальне запитання жандарма про національність "на хвилику задумався і, показуючи пальцем на протокол, з переконанням відповів: «Пиши – українець!»". Цей уже історичний факт засвідчив, зокрема, і Микола Ковалевський, котрий тоді також перебував у тій же київській в'язниці (Ковалевський, 1960, с. 165). А Євген Чикаленко навіть твердив, що серед заарештованих російською поліцією на демонстрації з ушанування пам'яті Т. Шевченка начебто "за сепаратизм до Австрії" більшість якраз і були грузинами. Вони "наче змовились називати себе українцями". Коли навіть поліцейські пристави переконували їх, що вони грузини, то у відповідь чули: "Пиши – українець. Ти «Кавказ» Шевченка читав? Його написав українець, і я теж хочу бути українцем!" (Чикаленко, 2004, с. 321). Про детальніший перебіг політичних протистоянь у "шевченківські дні" 1914 р. широко інформувала тоді преса. Так, вони описані у трьох числах (47, 48, 49) газети "Рада", яку, між іншим, переплачувала родина Маланюків і яку читав юний Євген, та у третій книзі журналу "Украинская жизнь". Чимало про ці події писала й імперська преса, явно спотворюючи їх, як от, наприклад, чорносотинська газета "Киевъ" і часопис "Новое время", котрі провокаційно заявляли, що буцімто на демонстрації "мазепинці" кричали: "Да здавствует Австрія! Долой Россию!" За свідченням Є. Чикаленка, коли українська молодь звернулася за порадою щодо форм вшанування пам'яті Т. Шевченка, він та його однодумці якраз і попереджали, що "коли буде демонстрація, то напевне чорносотенці поставлять провокаторів", котрі й будуть вигукувати антиросійські гасла (Чикаленко, 2004, с. 321). Так воно й сталося.

Автор статті "Чому ми їм не ймемо віри" також акцентував увагу на даті 25 лютого, коли "українське студентство мало утворити свято Шевченка", але 1915 р. Та в тексті цей рік вказаний помилково. Насправді тут описані події, які також пов'язані зі святкуванням у Києві сторіччя від дня народження

Т. Шевченка. На це, зокрема, вказує і згадка про антиукраїнську діяльність російського монархіста Володимира Голубєва, котрий тоді був головою чорносотенного товариства "Двоголовий орел" у Києві. А вже в жовтні 1914 р. він загинув під час Першої світової війни.

Та, попри те, важливо звернути увагу на глобальність емоційного враження явно молодого автора статті, що на нього справила багатотисячна демонстрація прибічників Т. Шевченка. У ній, очевидно, він брав безпосередню участь. До такого висновку схиляє порівняльний аналіз оповіді автора статті та інших джерел, де описана демонстрація. Наприклад, у цитованих оповідях М. Ковалевського, Є. Чикаленка чи навіть у газетних хроніках описані деталі організації акції, рухи потоків демонстрантів різними вулицями Києва, зокрема, до Софійського собору, де традиційно відбувалася панахида по Т. Шевченку, а також подана інформація про кількість затриманих поліцією тощо. У статті "Чому ми їм не ймемо віри" відсутня різнопланова масштабність оповіді, якої можна досягти методом збирання та аналізу інформації з різних джерел. Натомість автор публікації зобразив лише ті фрагменти демонстрації, у яких найімовірніше сам брав безпосередню участь. Так, його оповідь зосереджена на участі в подіях лише "студентства усіх шкіл", яке "зібралось у Владимирському соборі, проспівало «вічну пам'ять» і вийшло звідтіль назустріч поліції й козакам". Лише після фіксації цього вже історичного факту оповідач немовби помітив, що "до студентів приєдналась приватна публіка". І разом уже вся "громада з десятків тисяч людей грізною хвилею ринула на Хрещатик", а з "могутніх грудей" її "вирвалась «вічна пам'ять»". Вшанування громадою Т. Шевченка було настільки могутнім, що аж "рух зупинився", а "прохожі поздймали шапки" та "ласкавими очима вітали" українську "молодь" як "проводирів національного руху" (Панас, 1920, с. 3).

Знаючи й інші деталі перебігу демонстрації (наприклад, про надзвичайно активну участь у ній саме кавказької молоді), нараторові навіть можна дорікнути за суб'єктивність підбору фактів. Однак автор статті якраз не досліджував історію

тогочасних подій у Києві, а лише відтворював у пам'яті їхні фрагменти, учасником та свідком яких, найправдоподібніше, й був сам. Так, у наступному епізоді подій авторові статті "несподівано з бокової вулиці почулось «Боже, царя храни»". Зображена у статті деталь слухової рецепції (не "прозвучало" чи "пролунало", навіть не "почув", а немовби "почулося", бо не вірив, що подібне взагалі можливе) ще раз засвідчує, що її автор мав бути безпосереднім учасником описуваних подій та, найімовірніше, перебував у передових фалангах демонстрації. Інакше він би не почув співу, який лунав із лав "контр-демонстрації українцям", організованої "ватажком студентів-академістів – відомим Голубевим". Далі автор статті оповідав про "ганебне" для "кращих почувань" українця враження від опозиційної "процесії", яку "палкий елемент" молодих учасників шевченківської акції буквально "кулаками розігнав". Тож, зі скептицизмом переможця деталізував оповідач, російські студенти-чорносотенці "ледве спасли свій трьохколовий прапор" російської імперії та "образ ні в чому не повинного святого Михаїла", утікаючи від "кулаків" отого "палкого елемента українців", до якого явно належав і сам автор статті. Неспроста він далі повідомляв із притаманним Є. Маланюкові "гірким" скептицизмом політика та водночас із національною гордістю українця, яка доволі часто присутня саме в його ранній творчості, що, "не дивлячись на щире прагнення поліції на чолі з самим поліцеймейстером і козаків", "вічна пам'ять" Т. Шевченку "гула в різних кутках Києва до самого вечора" (Панас, 1920, с. 3).

Дискусія і висновки

Властиво, вшанування пам'яті Т. Шевченка, описане у статті "Чому ми їм не ймемо віри", навіть оминаючи проблему її автора та його участі в демонстрації, яскраво засвідчує реалістичну генеалогію вогненно-громового образу Т. Шевченка, котрий "вічно живий" та періодично "воскресає" з новою силою у критичні періоди національної історії, зосібна у творчості Є. Маланюка. Пережиті чи навіть тільки детально проаналізовані події шевченківських вшанувань у Києві 1914 р., коли образ поета "воскресав" із "могутніх грудей" багатотисячної "громади"

українців та їхніх прихильників, підламуючи вже столітні опори російської імперії, таки дійсно нагадують "казку", яка хоча б на короткий час перетворилась у реальність.

Водночас описані далі у публікації "Чому ми їм не ймемо віри" події також прояснюють і генезу постійної "тривоги, неспокою, зловісної думки" юного Є. Маланюка, висловлені 1922 р. у таборовій статті "Евген Мешковський", що "одвічний гнобитель не відпустить оттак легко на волю свого трисотлітнього невільника" (Маланюк, 1966, с. 277). Так, після опису начебто перемоги української молоді над російськими шовіністами автор розповів про вечірнє вшанування пам'яті Т. Шевченка, якого, подібно до автора "Казки", назвав "національним героєм". Воно відбулося вже в Українському клубі. Однак уночі туди прибули недавно побиті російські студенти-шовіністи на чолі з тим же російським монархістом В. Голубєвим. Попереду "ватаги" їхав візник із прив'язаним "на хвості коня Голубєвим" портретом Т. Шевченка. І от ця російська "інтелігенція, молодь, «столпи отечества»" (названа ще автором із презирством "дійсними стовбами!") "каламарями почали добивати вікна в клубі", водночас "обливаючи виставлені" там "малюнки і твори" Т. Шевченка. Та весь вандалізм російських студентів-чорносотенців так і залишився вчергове безкарним (Панас, 1920, с. 3).

Прикладів вандалізму "російської інтелігенції", котра вважає себе послідовниками "високої культури" О. Пушкіна, зосібна в Києві, можна наводити багато. Так, аналогічні до описаних у цитованій статті фактів російського дикунства наводить, наприклад, Є. Чикаленко, датуючи їх ще 1912 р. Згадуючи про єврейські та вірменські погроми в Росії, він оповів, як під час концерту в пам'ять про М. Лисенка в приміщенні зали враз "почувся брязкіт вікон" та "полетіли каламари". Присутніх на концерті охопив страх та навіть жах, а з "паннами почалась істерика". Однак російські погромники повторювали свої акції вандалізму ще кілька разів. Згодом з'ясувалося, що напад був організований "студентами «двухглавovцями»" – членами вже згадуваного товариства "Двоголовий орел", керованого В. Голубєвим, котрого у спогадах Є. Чикаленко зобразив із

"безвусим, бабкуватим лицем". У той же вечір 6 листопада 1912 р. російські студенти-чорносотенці також вибили вікна та залили чорнилами друковані видання у книгарні Літературно-наукового вісника. Далі вони "пообляпували чорнилом австрійське консульство" та чинили безчинства в інших українських установах (Чикаленко, 2004, с. 201–243). Окремо потрібно говорити про участь членів шовіністичного товариства "Двоголовий орел" в антипольському безладді, а також про фатальну роль його провідника в ініціюванні єврейських погромів у Києві.

Врешті, як зазначав далі автор статті "Чому ми їм не ймемо віри", справу російських чорносотенців продовжили й московські більшовики, коли їхня "червона армія", названа начебто "народною робочою", із "кривавим ножем лютувала по Україні". Також і російські офіцери ще царської армії, котрі найшли притулок у Києві, утікаючи від більшовиків, "почали гуляти по «Малоросії», ріжними засобами встромлюючи палиці в колеса української справи". І коли в 1918 р. гетьман Павло Скоропадський здійснив державний переворот в Україні, російське офіцерство, створюючи "карательні отряди", у "дикій вакханалії" вже "розгулялось з нагайкою" по "панських маєтках, знущаючись над селянством". Згодом ті ж російські офіцери виринули в армії Денікіна, коли в 1919 р. царський генерал почав знову окуповувати Україну, знищуючи її "рідну мову" та "рідну освіту". Автор статті дорікав і російським літераторам та артистам, котрі, рятуючись від більшовиків, так само опинились у Києві. Згодом, "од'ївши на українських хлібах", вони "почали зі сцени висміювати... Україну, її мову, звичаї". Автор статті не йняв віри й лідерам російських ліберальних "партій від Керенського до Бурцева, Родічева і К° включно", які згодні були визнати суверенітет Фінляндії, Польщі, Естонії, але тільки не України. Завершуючи свій "безнадійний огляд" політичної ситуації в Україні впродовж маже трьох століть, автор переконував, що "кожний, навіть не хочачи, мусить прийти до висновку" – "серед москалів справжніх прихильників України нема". Тому-то в характерній для Є. Маланюка стилістичній манері, зокрема в таборовий період творчості,

автор посилався на народну мудрість та закликав українців "краще приглядатися на власні сили, бо «доки сонце зійде, роса очі виїсть»" (Панас, 1920, с. 4).

Зосібна в цьому "безнадійному огляді", як його жанрово класифікував сам автор, уміщене своєрідне "резюме" ідейно-тематичного спрямування всієї подальшої (передусім – прозової) творчості Є. Маланюка вже таборового періоду. Політичні висновки, викладені у статті "Чому ми їм не ймемо віри", зокрема щодо кардинального відмежовування України від Росії, Є. Маланюк буде лише поглиблювати та ілюструвати новими фактами з історії обох народів. Утім, це аж ніяк не означає, що до них він прийшов під час написання огляду. Їх сформованість уже відчутна в дореволюційній "Казці" та інших текстах, опублікованих ще до друку статті "Чому ми їм не ймемо віри".

Звичайно, можна сперечатися, чи Є. Маланюк був безпосереднім учасником описаних у статті подій. Та не викликає сумніву, що відзначення у Києві на початку 1914 р. 100-літнього ювілею Т. Шевченка вплинуло не тільки політично, але й емоційно на Є. Маланюка. Тоді ще юний поет враз відчув як слово, зокрема Шевченкове, може враз "воскресати" із забуття та цілком реально "запалювати" народні маси до визвольної боротьби. І не тільки українців, але, наприклад, і грузин, яких на спротив російській імперії надихнула поема Т. Шевченка "Кавказ".

Список використаних джерел

- Гарський, В. (1916). Казка. *Вільне слово*, 19, 4–5.
- Грабович, Г. (2010). *Шевченко у критиці Євгена Маланюка*. Критика, 3–4, 29–34.
- Іванишин, П. (2008). *Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко*. Академвидав.
- Клочек, Г. (2013). Конгеніальність шевченкіани Євгена Маланюка. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (літературознавство)*, 124, 3–9.
- Ковалевський, М. (1960). *При джерелах боротьби: Спомини враження, рефлексії*. Накладом Марії Ковалевської.
- Крупач, М. (2013). Пошуки дотаборових публікацій Євгена Маланюка (1916–1917 та 1920 років). *Українське літературознавство*, 77, 3–44.
- Крупач, М. (2015). Тарас Шевченко в рецепції Євгена Маланюка (До проблеми генеалогії чудотворного образу поета). У Т. Салига, Я. Гарасим,

С. Пилипчук, В. Івашків (Ред.), *Тарас Шевченко: Апостол правди і науки* (с. 334–357). ЛНУ ім. І. Франка.

Маланюк, Є. (1962). *Книга спостережень. Проза. Т. 1.* Гомін України.

Маланюк, Є. (1966). *Книга спостережень. Проза. Т. 2.* Гомін України.

Маланюк, Є. (2024). *Шевченкіана. Збірник есеїв.* Середняк Т. К.

Настасієнко, О. (2013). Образ Тараса Шевченка в поезії Є. Маланюка "Шевченко". *Шевченкознавчі студії*, 6, 62–66.

Нахлік, Є., Нахлік, О. (2013). Маланюк Євген Філімонович. У М. Г. Жулинський та ін. (Ред.), *Шевченківська енциклопедія. Т. 4* (с. 38–44). НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка.

Нахлік, Є., Нахлік, О. (2009). Творчість Шевченка в поетичному освоєнні та публіцистично-літературознавчому осмисленні Євгена Маланюка. *Актуальні проблеми слов'янської філології*, 20, 70–86.

Панас. (1920). Чому ми їм не ймемо віри. *Син України*, 14, 3–4.

Салига, Т. (2004). *Вогнем пречистим.* Світ.

Чикаленко, Є. (2004). *Щоденник (1907–1917). Т. 1.* Темпора.

References

Harskyi, V. (1916). Fairy tale. *The Free Word*, 19, 4–5 [in Ukrainian].

Hrabovych, H. (2010). Shevchenko in Yevhen Malaniuk's criticism. Criticism, 3–4, 29–34 [in Ukrainian].

Ivanyshyn, P (2008). *The national way of understanding in the poetry of T. Shevchenko, Y. Malanyuk, L. Kostenko.* Akademydav [in Ukrainian].

Klochek, H. (2013). The congeniality of Yevhen Malaniuk's Shevchenko studies. *Scientific notes. Series: Philological sciences (literary studies)*, 124, 3–9 [in Ukrainian].

Kovalevskiy, M. (1960). *At the Sources of Struggle: Memories, Impressions, Reflections.* Edited by Maria Kovalevska [in Ukrainian].

Krupach, M. (2013). Searching for Yevhen Malaniuk's pre-war publications (1916–1917 and 1920). *Ukrainian literary studies*, 77, 3–44 [in Ukrainian].

Krupach, M. (2015). Taras Shevchenko in the reception of Yevhen Malaniuk (On the problem of the genealogy of the miraculous image of the poet). In T. Salyga, Y. Harasym, S. Pylypchuk, V. Ivashkiv (Eds.), *Taras Shevchenko: Apostle of Truth and Science* (pp. 334–357). Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].

Malaniuk, Ye. (1962). *Book of Observations. Prose. Vol. 1.* The Noise of Ukraine [in Ukrainian].

Malaniuk, Ye. (1966). *Book of Observations. Prose. Vol. 2.* The Noise of Ukraine [in Ukrainian].

Malaniuk, Ye. (2024). *Shevchenkiana. Collection of essays.* Serednyak T. K. [in Ukrainian].

Nastasiienko, O. (2013). The image of Taras Shevchenko in Yevhen Malaniuk's poem 'Shevchenko'. *Shevchenko Studies*, 6, 62–66. [in Ukrainian].

Nakhlik, Ye., Nakhlik, O. (2013). Malanuk, Yevhen Filimonovich. In: M. G. Zhulinsky et al. (Eds.), *Shevchenko Encyclopedia. Vol. 4* pp. 38–44). NASU Taras Shevchenko Institute of Literature [in Ukrainian].

Nakhlik, Ye., Nakhlik, O. (2009). Shevchenko's work in Yevhen Malaniuk's poetic interpretation and journalistic and literary analysis. *Current issues in Slavic philology*, 20, 70–86 [in Ukrainian].

Panas. (1920). Why we do not trust them. *Son of Ukraine*, 14, 3–4 [in Ukrainian].

Salyha, T. (2004). *With pure fire*. World [in Ukrainian].

Chykalenko, Ye. (2004). *The Diary* (1907–1917). Vol. 1. Tempora [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 23.03.25

Прорецензовано / Revised: 06.10.25

Схвалено до друку / Accepted: 03.11.25

Mykola KRUPACH, PhD (Philol.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0002-0911-1693

e-mail: mukolakrupach@ukr.net

I. Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

**"HE, BY WHOM, WAS IGNITED AND INFLAMED"
(SHOTS TO THE GENESIS OF T. SHEVCHENKO'S MILITARY IMAGE
IN THE HISTORIOSOPHIC VISIONS OF E. MALANYUK)**

Introduction. *E. Malanyuk in some publications claimed that "all the enthusiasm, all the energy, all the tension" and even "dynamism" of the national revolution of 1917, and accordingly to the subsequent events of the liberation struggle of the Ukrainian people "was given" precisely by T. Shevchenko. In modern historical science, such assertion contains clear signs of occasionalism. But if it is important to study the Shevchenkiana of the warrior writer, then we will find many arguments there that sufficiently substantiate such an author's belief.*

The study's purpose is to attempt to find more realistic explanations for the genesis of T. Shevchenko's military image in E. Malanyuk's work.

Methods. *The instruments of biographical, cultural-historical, psychoanalytic, comparative, and hermeneutic methods, as well as methods of mythopoetic, motive, and intertextual analysis were used.*

Results. *For the first time, the military image of T. Shevchenko was discovered in the poetic "Tale" by E. Malanyuk, which was published in 1916. So, the contours of the military image of T. Shevchenko in E. Malanyuk were formed even before the beginning of the national liberation struggle of the Ukrainian people in 1917–1921, that is, in his youth. Further, this image is present not only in the poetic but also in the prose work of E. Malanyuk. Since part of the writer's prose can be considered literature of fact, it was in one of such publications that it was possible to discover quite realistic events of national history, which, even in his youth, prompted E. Malanyuk to the vision of the military image of T. Shevchenko.*

Conclusions. *It is revealed that the commemoration of T. Shevchenko in 1914 in Kyiv, in particular, described in the article "Why We Don't Believe Them", became one of the realistic impetuses for the creation of the military image of*

T. Shevchenko, which is "eternally alive" in the work of E. Malanyuk and periodically "resurrects" with new force in critical periods of national history.

Keywords: *T. Shevchenko, E. Malanyuk, Kyiv, military image, Russian occupation.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.